

Grażyna Wrona

Tygodnik "Piaś" w systemie krakowskiego nadzoru prasowego (1918-1939)

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria 12,
176-190

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Historicolitteraria XII (2012)

Grażyna Wrona

Uniwersytet Pedagogiczny

Tygodnik „Piast” w systemie krakowskiego nadzoru prasowego (1918–1939)

Opisywanie zawiłych i skomplikowanych dziejów zmagania wydawców oraz redaktorów polskich periodyków z cenzurą w latach 1918–1939, wydaje się działaniem bardzo interesującym z kilku względów. Po pierwsze daje możliwość odtworzenia pierwotnego zamysłu autora, redaktora, wydawcy w kształtowaniu i tworzeniu konkretnego dziennikarskiego przekazu, po drugie wskazuje na obszary tematyczne i problemowe, które w ocenie lokalnych instancji kontrolnych nie mogły przedostać się do obiegu informacyjnego i po trzecie pozwala poznać ich strategie zmierzające do całkowitego dysponowania materiałem informacyjnym, zarówno poprzez jej selekcję, jak również kształtowanie formy przekazu. Wszystko to z kolei umożliwia pełne i wierne odtworzenie losów pojedynczych tytułów lub ich pewnych kategorii, także zróżnicowanych geograficznie. Podobne założenia towarzyszyć mogą prezentacji głównego organu prasowego PSL „Piast”. Tym bardziej że w „dorobku konfiskacyjnym” krakowskiego nadzoru prasowego miał on istotny udział.

Podjęte w tym zakresie badania zmierzały jednak w kierunku wyłącznie ustaleń historyczno-prasowych, a nie politycznych czy prawniczych. Przyjęte postępowanie badawcze determinuje bowiem typ i zakres wykorzystanych źródeł, w tym przypadku zasobów Archiwum Państwowego w Krakowie, a konkretnie akt Starostwa Grodzkiego Krakowskiego, Urzędu Wojewódzkiego oraz Sądu Okręgowego w Krakowie. Cały zasób zgromadzonego materiału przedstawiony został w artykule *„Z polecenia Pana Ministra...” Władza centralna a lokalny nadzór prasowy 1918–1939 (na przykładzie Krakowa)*¹.

W podjętych badaniach skoncentrowano się przede wszystkim na statystycznej rejestracji konfiskat prasowych, zaprezentowanych zarówno chronologicznie, jak i w odniesieniu do odpowiednich dokumentów prawnych. W dalszej części poddano analizie wybrane inkryminowane artykuły, co w konsekwencji pozwoliło ustalić listę tematów objętych klauzulą „niezgodne z prawem” lub „zakazane”, a także uchwycić główne kierunki tego procesu. Podjęta została również kwestia zmagania

¹ G. Wrona, *„Z polecenia Pana Ministra...” Władza centralna a lokalny nadzór prasowy w latach 1918–1939 (na przykładzie Krakowa)*, [w:] *Niewygodne dla władzy. Zbiór studiów*, red. D. Degen i J. Gzella, Toruń 2010, s. 125–139.

redaktorów „Piasta” z cenzurą oraz ich walka w zakresie prawa do prezentowania własnych opinii i sądów. Z tych też względów praca niniejsza nie sprowadza się do próby powtórzenia dostępnych w literaturze naukowej ustaleń Michała Pietrzaka², czy wspomnień Eugeniusza Bielenina³, ale poprzez zaprezentowane powyżej założenia badawcze uzupełnia je i rozszerza. I jeszcze jedna uwaga. Autorka zrezygnowała z prezentacji dziejów „Piasta”, odsyłając do prac Czesława Brzozy⁴ i Andrzeja Paczkowskiego⁵.

Przechodząc do głównego wątku rozważań należy podkreślić, że w zbiorze zebranych dokumentów nie zachowały się żadne pisma bezpośrednio świadczące o wdrażaniu specjalnych działań restrykcyjnych skierowanych wobec prasy ludowej. Niemniej jednak w formularzach rejestracyjnych czasopism pojawiały się określenia wskazujące na ich ocenę w relacjach władza – prasa. I tak „Piast” opatrzony został w 1929 r. dopiskiem „bezwzględna opozycja”. Z kolei w sprawozdaniu sytuacyjnym za rok 1932, wojewoda krakowski we fragmencie dotyczącym „Piasta”, gdyż tylko on jako jedyny reprezentant prasy ruchu ludowego był w nich przywoływany, pisał: „Organ Witosa, podobnie jak «Naprzód» prowadził politykę bojowo-opozycyjną. Miarą tego stanowiska były konfiskaty tego pisma oraz artykuły, notatki i korespondencje uderzające ostro w obecnie panujący układ sił politycznych w Polsce”⁶.

Przejdźmy jednak do dalszych ustaleń, do omówienia których punkt wyjścia stanowi krótka charakterystyka aktów prawnych, będących podstawą prawną zarządzonej w latach 1918–1939 konfiskat tygodnika. Cenzura krakowska w uzasadnieniu decyzji konfiskacyjnych odwoływała się do obowiązujących ustaw karnych, czyli austriackiej ustawy karnej z 27 maja 1852 r. i jej uzupełnień z 17 grudnia 1862 r. oraz polskiego kodeksu karnego z 11 lipca 1932 r. W zajęciu tytułów podstawą prawną były również m.in. rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 10 maja 1927 r. zmieniające niektóre postanowienia ustaw karnych o rozpowszechnianiu nieprawdziwych wiadomości i o zniewagach, rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 24 października 1934 r. o niektórych przestępstwach przeciwko państwu, a także dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 listopada 1938 r. o ochronie niektórych interesów państwa. Wymienione powyżej akty prawne miały zastosowanie, jak już sygnalizowano, w przypadku przestępstw popełnionych treścią druku. W odniesieniu zaś do przestępstw tzw. porządkowo-prasowych przywoływane były

² M. Pietrzak, *Prasa chłopska w latach 1926–1939 w świetle konfiskat prasowych*, „Wież Współczesna” 1958, z. 6, s. 102–117; z. 7, s. 158–174; idem, *Reglamentacja wolności prasy w Polsce (1918–1939)*, Warszawa 1963.

³ E. Bielenin, *Konfiskaty sanacyjnej cenzury na łamach „Piasta”*, [w:] *Wspomnienia weteranów ruchu ludowego*, red. M. Grad i in., Warszawa 1968, s. 242–265.

⁴ C. Brzoza, *Międzywojenne dzieje tygodnika „Piast”*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne 1998, z. 125, s. 129–143; idem, *Polityczna prasa krakowska 1918–1939*, Kraków 1990.

⁵ A. Paczkowski, *Prasa polityczna ruchu ludowego (1918–1939)*, Warszawa 1970; idem, *Tygodnik „Piast” (1913–1939). Organizacja i finanse*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1968, z. 2, s. 125–145.

⁶ APKr., *Sprawozdania sytuacyjne miesięczne I–XII 1932 r.*, Akta Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego (dalej UWKr), sygn. 282.

paragrafy cytowanych dokumentów: ustawy drukowej z 17 grudnia 1862 r. oraz dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z 21 listopada 1938 r. Tak więc, konfiskaty jako forma represji za popełnione przestępstwa prasowe, miały miejsce zarówno w przypadku przestępstw popełnionych treścią druku, jak i w sprawach porządkowo-prasowych, ze zdecydowaną przewagą tych pierwszych. Szerzej na temat podstaw prawnych ograniczania wolności słowa w ustawodawstwie prasowym dwudziestolecia międzywojennego pisali Tomasz J. Kotliński i Michał Pietrzak.

„Piaśt” był jednym z ważniejszych pism politycznych związanych z ruchem ludowym okresu dwudziestolecia międzywojennego. Jego dzieje są dobrze udokumentowane⁷, zatem podane w tekście informacje, ograniczone zostaną do przypomnienia najważniejszych faktów, głównie o charakterze prasoznawczym. W historii tygodnika, powołanego w 1913 r., można wyróżnić dwa podstawowe okresy, odpowiadające w pewnym stopniu periodyzacji dziejów ruchu ludowego. W pierwszym, wyznaczonym datami 1913–1931, pełnił on funkcję centralnego organu PSL „Piaśt”, w drugim zaś, od marca 1931 r., czyli od momentu zjednoczenia ruchu ludowego do 1939 r., stał się lokalnym organem Stronnictwa Ludowego. W pierwszym podokresie nosił podtytuł: „Tygodnik polityczny, społeczny, oświatowy poświęcony sprawom ludu polskiego. Naczelny organ Polskiego Stronnictwa Ludowego”, w kolejnym zaś druga jego część została zmieniona na „Organ Stronnictwa Ludowego”. Można też przyjąć inną perspektywę i za datę graniczną uznać rok 1926, a konkretniej datę przewrotu majowego. O ile dla formalnej prasoznawczej prezentacji pierwsza jest bardziej typowa, o tyle z historyczno-prasowego punktu widzenia druga zdecydowanie bardziej uzasadniona i interesująca. Z całym bowiem przekonaniem należy stwierdzić, że wydarzenia te ukształtowały i przesądziły o zawartości interesującego nas periodyku i krystalizowaniu się jego politycznego oblicza. Następową wówczas powolna ewolucja pisma z pozycji ugodowej wobec rządów panujących do bezwzględnej wobec nich opozycji⁸.

Jak ogólnie wiadomo odbiorca decyduje o zawartości pisma, dlatego też odwołując się do ustaleń C. Brzozy wypadnie stwierdzić, że do 1926 r. w „Piaście” dominowała problematyka krajowa, raczej o charakterze informacyjnym, często ograniczona do lokalnej, małopolskiej. Następnie, ze względu na, po pierwsze, przejście na stronę opozycyjną i po drugie krytyczną przez czytelników ocenę publikowanych treści, znacznie rozszerzono ich zakres i nadano im wyrazistszy polemiczny odcień. Nie było to tak bardzo widoczne w pierwszych pomajowych miesiącach, lecz dopiero w następnych latach ton wypowiedzi stał się ostrzejszy, krytyczny, często agresywny⁹. Do tych wątków szerzej wrócimy w dalszych fragmentach pracy.

W badanym okresie lista redaktorów naczelnych „Piaśta” była długa, zmieniali się oni bowiem wielokrotnie, natomiast funkcję redaktorów odpowiedzialnych pełnili kolejno Józef Rączkowski, Józef Kulpa, a następnie Eugeniusz Bielenin.

Pismo nieustannie borykało się z trudnościami finansowymi, a przyczyn tego stanu było kilka: rozłąmy w stronnictwie, co w konsekwencji owocowało brakiem zgodności co do jednolitej polityki programowej tygodnika, kryzys ekonomiczny widoczny w spadku liczby prenumeratorów, obniżenie nakładu spowodowane

⁷ Por. przywołane prace C. Brzozy, A. Paczkowskiego, M. Pietrzaka, E. Bielenina.

⁸ C. Brzoza, *Międzywojenne dzieje tygodnika „Piaśt”...*, s. 134.

⁹ Ibidem, s. 131, 134.

wzrostem kosztów druku i oczywiście restrykcyjne działania krakowskiego nadzoru prasowego, przejawiające się głównie w zarządzaniu konfiskat¹⁰.

Redakcja szukała różnych sposobów wyjścia z tych kryzysowych sytuacji, począwszy od działań zmierzających do uatrakcyjnienia pisma pod względem treściowym i edytorskim, zwiększenia częstotliwości wydawania periodyku (w okresie I–II 1934 „Piast” ukazywał się dwa razy w tygodniu) i w końcu zmianę miejsca druku. Do 1934 r. „Piast” wydawany był w Krakowie, następnie zaś ze względu na tańszy druk w Katowicach. Z „Piastem” współpracowali w różnych okresach jego istnienia czołowi działacze ruchu ludowego z Wincentym Witosem na czele, a także m.in. Jakub Bojko, Franciszek Bardel, Jan Brodacki, Władysław Kiernik, Maciej Czula, ks. Józef Panaś.

Jak już zasygnalizowano powyżej przyczyną kłopotów finansowych wydawców „Piasta” były m. in. liczne konfiskaty.

Tab. 1. Konfiskaty tygodnika „Piast” w latach 1918–1939

Rok Liczb konfiskat	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
	Numerów	–	–	–	2	–	–	–	–	–	3
Tekstów	–	–	–	2	–	–	–	–	–	7	10
Rok Liczb konfiskat	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
	Numerów	3	6	11	22	39	25	–	–	14	39
Tekstów	3	13	25	63	137	58	–	–	66	169	39

Źródło: Ustalenia własne na podstawie zasobów Archiwum Państwowego w Krakowie

Podane w tabeli 1 wielkości wskazują, że w latach 1918–1939 represjami konfiskacyjnymi objętych zostało 190 numerów „Piasta”, w których zajęto 594 teksty¹¹. W tym miejscu wypadnie odnieść się do wyników badań C. Brzozy i M. Pietrzaka oraz wspomnień E. Bielenina. Wymienieni autorzy, poza C. Brzozą ograniczyli swoje ustalenia do wybranych odcinków czasowych¹². Konfrontacja tych danych wykazuje dużą zbieżność, różnice bowiem są minimalne z wielkościami podanymi w tabeli 1.

Nasilenie represyjnych działań cenzury krakowskiej wobec „Piasta” nastąpiło od początku lat trzydziestych. Tygodnik przyjął wówczas, co już sygnalizowano, zdecydowanie antyrządowy i antysanacyjny charakter. W tym okresie zajęto ok. 91% wszystkich skonfiskowanych w badanym przedziale czasowym numerów.

¹⁰ C. Brzoza, *Międzywojenne dzieje tygodnika „Piast”...*, s. 131–136; A. Paczkowski, *Tygodnik „Piast” (1913–1939)...*, s. 130.

¹¹ Autorka dopuszcza możliwość błędów w obliczeniach i ma świadomość, że mogą być one niepełne. O podanych wielkościach zdecydowały zasoby archiwalne.

¹² E. Bielenin podaje: 1931 – 10, 1934 – 15, 1935 – 3; M. Pietrzak: 1927 – 4, 1928 – 9, 1929 – 3, 1930 – 6, 1931 – 11, 1932 – 26, 1933 – 39, 1934 – 27; C. Brzoza: 1921 – 2, 1927 – 1, 1928 – 8, 1929 – 3, 1930 – 6, 1931 – 11, 1933 – 29, 1934 – 46, 1937 – 17, 1938 – 39, 1939 – 16.

Brak danych za lata 1935–1936 wyjaśnić należy, o tym też wspomiano, zmianą miejską druku periodyku. Z tych też względów podlegał on wówczas katowickiemu nadzorowi prasowemu, który wobec „Piasta” był bardziej tolerancyjny. Wypadnie się z tą opinią C. Brzozy zgodzić¹³. Jednak już w 1937 r. władze administracyjne Krakowa uznały, że skoro „Piast” jest kolportowany w mieście i stąd rozsyłany w teren, także winien podlegać lokalnemu nadzorowi prasowemu. Potwierdza to zachowana w zbiorach krakowskich dokumentacja sądowa z lat 1937–1939, dotycząca konfiskat tygodnika. Najtrudniejszym okresem dla periodyku były lata 1933 i 1938, w których zajęto po ok. 75% wszystkich wydanych w ciągu roku numerów. Fakt ten należy wyjaśnić mającymi wówczas miejsce ważnymi, a często i dramatycznymi wydarzeniami. W 1933 r. odbył się proces byłych więźniów brzeskich przed Sądem Apelacyjnym w Warszawie, który podtrzymał decyzję sądu I instancji, nastąpiły tragiczne wypadki w Nockowej, Wólce, Grodzisku Dolnym (starcia chłopów z policją), procesy uczestników tych wystąpień, odbył się pierwszy Kongres SL po zjednoczeniu ruchu ludowego (wydano wówczas wiele rezolucji politycznych), a także obchody 25-lecia pracy politycznej W. Witosa. W 1938 r. natomiast w skonfiskowanych tekstach dominowała problematyka w sposób bezpośredni lub pośredni nawiązująca do strajku chłopskiego z sierpnia 1937 r. Relacjonowano przebieg procesów jego przywódców i uczestników, demonstracji, wieców, marszy solidaryzujących się z nimi i wielu innych wystąpień o charakterze antyrządowym. Wydarzenia miały również wydźwięk rocznicowy, konsekwencją którego było uchwalenie 15 sierpnia dniem Święta Ludowego. Władze ponadto obawiały się wybuchu nowego strajku¹⁴. Zdarzały się również przypadki dwukrotnego konfiskowania tego samego numeru (np. nr 47/1927; nr 33/1930; nr 18/1937; nr 40/1937).

Zróżnicowana wielkościowo była także liczba inkryminowanych w obrębie jednego numeru tekstów i kształtowała się ona od 1 do 15 (nr 39/1937). Szczególnie dotkliwe w tym względzie represje dotknęły numery z 1938 r.: np. nr 1 – 7; nr 3 – 7; nr 4 – 6; nr 10 – 10; nr 11 – 11; nr 13 – 10 tekstów. I jeszcze jedna uwaga. Sporadycznie miały miejsce przypadki konfiskowania artykułu na podstawie jednego przepisu, zazwyczaj liczba odwołań wynosiła od 2 do 5.

Tab. 2. Kategorie przestępstw prasowych „Piasta”

Kategoria przestępstwa prasowego		% odwołań
Przestępstwa popelnione treścią druku	przestępstwa przeciw władzom i urzędom	40
	rozpowszechnianie nieprawdziwych (fałszywych) wiadomości	30
	nawoływanie i pochwała przestępstwa	20
	zniewagi	1,5
	inne	7,5
Przestępstwa o charakterze porządkowo-prasowym		1

Źródło: Obliczenia własne autorki na podstawie zasobów Archiwum Państwowego w Krakowie

¹³ C. Brzoza, *Międzywojenne dzieje tygodnika „Piast”...*, s. 139.

¹⁴ J. Hampel, *Geneza i przebieg strajku*, [w:] *Strajk chłopski w Małopolsce w sierpniu 1937 roku*, Warszawa 1988, s. 109.

Zbiorcze zestawienia konfiskat prasowych różnicować można nie tylko ze względu na czas, ale także, co jest bardziej interesujące i wartościowsze, na kategorię popełnionych przestępstw prasowych. Również i w tym przypadku możemy wymienić ich kilka.

Najliczniejszą pod względem częstotliwości występowania kategorię przestępstw prasowych „Piasta” stanowiły występki i przekroczenia traktowane jako „znieważanie władz i podburzanie przeciw władzom państwowym albo gminnym, przeciw poszczególnym organom rządu” (§ 300 uk), a następnie „znieważanie władzy, urzędu, wojska lub marynarki wojennej albo ich jednostek” (art. 127 kk). W tym pierwszym przypadku dopełniały go odwołania do art. V noweli z 17 grudnia 1862 r. oraz § 487–491 uk (występki i przekroczenia przeciwko bezpieczeństwu czci). Na podstawie cytowanych przepisów prawnych skonfiskowane zostało ok. 40% wszystkich tekstów, w których wystąpiły one jako zasadnicze. Ponieważ nie jest możliwe przeanalizowanie wszystkich zebranych dokumentów, należy skupić się na najciekawszych przykładach, a pozostałe dopełnić komentarzem uogólniającym. Szczególną aktywność krakowskiej cenzury na tym obszarze obserwujemy w latach 1930–1934, w następnym okresie pojawiają się sporadycznie, zastępując je natomiast przestępstwa traktowane jako „rozpowszechnianie nieprawdziwych wiadomości mające wywołać niepokój publiczny”. Bardzo interesujące zjawisko, dla wyjaśnienia którego należy przyjąć założenie, jak niejednoznaczne było brzmienie cytowanych aktów prawnych, a nieograniczone możliwości interpretacyjne urzędników cenzury. Zapewne w ich ocenie każda krytyczna – a więc nieprawdziwa informacja np. o sytuacji wewnętrznej w kraju w jakimś stopniu uderzała w autorytet władzy szeroko rozumianej.

W zbiorze zajętych tekstów znajdują się zarówno te, które podejmują negatywną ocenę władz wszystkich stopni i szczebli, jak i te, które dotyczą pewnych ich kategorii. Krytyka poczynań ówczesnej władzy w wypowiedziach dziennikarskich miała charakter ogólny lub dotyczyła kwestii szczegółowych: politycznych, ekonomicznych, oświatowych. Jednoznaczne ich wyodrębnienie jest jednak trudne, ale nie niemożliwe, ze względu na wielowątkowość i wieloaspektowość przedstawionych treści. Grupa pierwsza nie jest liczna, przykładowe teksty wymienione zostały w przypisie¹⁵. W grupie drugiej znalazły się natomiast publikacje „znieważające” przede wszystkim rząd i poszczególnych ministrów¹⁶, a następnie władze sądow-

¹⁵ *Przeszkody ze strony władz administracyjnych*, „Piaś” 1930, nr 27 (6 VII); *Nastroje po Kongresie*, „Piaś” 1930, nr 33 (17 VIII); *Tajemnica powodzenia jedyńki*, „Piaś” 1931, nr 49 (6 XII); *Nie zwycięży sanacja idei ludowej*, „Piaś” 1932, nr 37 (11 IX).

¹⁶ *Rezolucje uchwalone na posiedzeniu Zarządu Głównego PSL* „Piaś” w dniu 4, 5 września, „Piaś” 1928, nr 38 (16 IX); *Oby nas nie rozdziobały kruki i wrony*, „Piaś” 1930, nr 19 (11 V); *Kiedy i jaki rząd jest prawdziwie silny*, „Piaś” 1930, nr 50 (14 XII); *Rozpad, czy rozkład BB*, „Piaś” 1931, nr 5 (1 II); *Rezolucja uchwalona na I Zjeździe delegatów i mężów zaufania Stronnictwa Ludowego w Tarnowie*, „Piaś” 1931, nr 27 (5 VII); *Wyścig samowoli*, „Piaś” 1931, nr 37 (19 IX); *Ogon gasnącej komety*, „Piaś” 1931, nr 39 (27 VIII); *Państwo czy cyrk*, „Piaś” 1932, nr 6 (7 II); *Okropne dzieje przyniósł nam czas*, „Piaś” 1932, nr 25 (16 VI); *Dokąd idziesz sanacja*, „Piaś” 1932, nr 27 (3 VII); *W nowej Polsce stare grzechy zaistniały*, „Piaś” 1932, nr 30 (24 VII); *Dlaczego chłopci żądają zmiany systemu rządów*, „Piaś” 1932, nr 33 (14 VIII); *Do czego to prowadzi*, „Piaś” 1932, nr 39 (25 IX); *Dlaczego lud polski domaga się praworządności*, „Piaś” 1932, nr 40 (2 X); *Czego żąda dziś społeczeństwo*, „Piaś” 1932, nr 41 (9 X);

nicze, policję¹⁷, także władze administracji lokalnej¹⁸. Pewną serię tworzą też konfiskaty tekstów negatywnie oceniających decyzje rządu w kontekście procesu brzeskiego¹⁹ oraz wystąpień chłopskich²⁰. Stosunkowo nieliczne w tej grupie są teksty, w których występowało tylko przeciwko Józefowi Piłsudskiemu²¹.

Spróbujmy zatem podjąć szerzej te kwestie, przywołując wybrane przykłady ingerencji cenzorskich. Prokurator zatwierdzając konfiskatę artykułu *Nastroje po Kongresie* (1930, nr 33) uzasadniał, że autor usiłuje w nim

podburzyć do nienawiści i wzdargy przeciw Rządowi i władzom państwowym, w szczególności władzom bezpieczeństwa odnośnie do ich urzędowania oraz zachwala i usiłuje usprawiedliwić czyny niemoralne i zakazane ustawami, wreszcie rozsiewaniem zmyślonych i przekręconych faktów członków Rządu mianowicie Ministra Sprawiedliwości i Ministra Spraw Wewnętrznych obwiniał o czyny hańbiące i niemoralne²².

Ani więzieniem nie odstraszyście mnie od pracy w Stronnictwie Ludowym, „Piast” 1932, nr 49 (4 XII); *Włoskie stosunki prasowe – a sanacyjne stosunki prasowe*, „Piast” 1933, nr 4 (22 I); *U źródeł polskiej martwoty we Wschodniej Małopolsce*, „Piast” 1933, nr 12 (19 III); *Bebesyny z Bebewora*, „Piast” 1933, nr 15 (9 IV); *Wielkanocne rozważania*, „Piast” 1933, nr 16 (6 IV); *Pierwszy występ Witosa w Sejmie*, „Piast” 1933, nr 18 (30 IV); *Hołd wielkiej zastudze*, „Piast” 1933, nr 19 (7 V); *Przeróżające zjawisko. Cofanie się polskości na Śląsku*, „Piast” 1933, nr 22 (28 V); *Żądania ludu*, „Piast” 1933, nr 23 (4 VI); *Co oznaczają białe plamy w „Piaście”*, „Piast” 1933, nr 31 (30 VI); *Wielkie procesy polityczne w Polsce*, „Piast” 1933, nr 40 (1 X); *Dziecko chłopskie w świetle poglądów sanacyjnego ministra oświaty*, „Piast” 1934, nr 1 (1 I); *Konstytucyjne rodzyнки*, „Piast” 1934, nr 12 (14 II); *Obozy izolacyjne a prawo karne i konstytucja*, „Piast” 1934, nr 50 (28 X); *Wieś polska w 1934 roku*, „Piast” 1934, nr 56 (9 XII); *Po ostatnich wypadkach*, „Piast” 1937, nr 42 (31 X); *Wybory samorządowe*, „Piast” 1938, nr 38 (18 XI).

¹⁷ *Chłopi rolnicy nie są źródłem drożyzny żywnościowej*, „Piast” 1921, nr 43 (23 X); *Czytajcie i oszczędźcie sami*, „Piast” 1928, nr 24 (10 VI); *O procesie brzeskim*, „Piast” 1931, nr 48 (29 XI); *Dzielna młodzież*, „Piast” 1933, nr 14 (2 IV); *Czy wolno pisać prawdę o Racławicach*, „Piast” 1937, nr 18 (2 V).

¹⁸ *To niesłychane*, „Piast” 1921, nr 8 (20 II); *Grzechy wójtów w Małopolsce*, „Piast” 1927, nr 37 (11 IX); *Grabarze Małopolski Wschodniej*, „Piast” 1933, nr 14 (2 IV); *Wieś małopolska w dyskusji publicznej*, „Piast” 1933, nr 28 (9 VII); *Przyczyny i skutki martwoty*, „Piast” 1934, nr 53 (16 XI).

¹⁹ *Dalsze zwolnienia b. posłów*, „Piast” 1930, nr 50 (14 XII); *Tajemnica Brześcia*, ibidem; *Trzy miesiące czy trzydzieści lat*, ibidem; *Dąbrowskie przeciw Brześciu*, „Piast” 1931, nr 5 (1 II); *Co myślą chłopi o Brześciu*, ibidem; *O procesie brzeskim za granicą*, „Piast” 1933, nr 34 (30 VIII); *Dziejowe znaczenie procesu brzeskiego*, „Piast” 1933, nr 42 (15 X).

²⁰ *Krwawe zajścia w Łapanowie*, „Piast” 1932, nr 24 (12 VI); *Krwawy dzień*, ibidem; *Co mówi naoczny świadek*, ibidem; *Zarszyn, Lubla, Łapanów*, „Piast” 1932, nr 26 (21 VI); *Cieniom poległych braci*, ibidem; *Zajścia w Ropczyckiem*, „Piast” 1933, nr 44 (29 X).

²¹ *Deklaracja PSL „Piasta” na Zjeździe w Wierchosławicach*, „Piast” 1928, nr 26 (24 VI); *Dzisiejsze wychowanie państwowe*, „Piast” 1932, nr 33 (14 VIII); *„Piłsudski 2-ga osoba Trójcy Świętej”*, „Piast” 1933, nr 5 (29 I); *Coś niecoś o rudych małpach*, „Piast” 1933, nr 33 (13 VIII).

²² APKr. Pismo prokuratora Sądu Okręgowego w Krakowie do Sądu Okręgowego Wydział Karny w Krakowie z dnia 16 VIII 1930 r. w sprawie konfiskaty nr 33 „Piasta”; sygn. 29/442/14623.

Z kolei zajęcie tekstu rezolucji uchwalonej na konferencji SL w Krakowie, a zatytułowanej *Ludowcy przed wyborem prezydenta Rzeczypospolitej* (1933, nr 10) motywowane było faktem, iż „autor publicznie poniża powagę ciał ustawodawczych zarzucając, że zostały powołane do życia w okresie brzeskim i metodami brzeskimi, że wobec tego nie są powołane do wykonywania swoich atrybucji”²³. Typowymi dla języka cenzury były określenia zawierające elementy języka urzędowego, prawniczego, rzadko natomiast, poza cytowanymi powyżej tekstami, pojawiał się szerszy komentarz, wykraczający poza przyjęty schemat pojęciowy. Stąd też uzasadnienia były mało precyzyjne, ogólnikowe, schematyczne. W arsenale strategii retorycznych sędziów i prokuratorów znalazły się m.in. stwierdzenia: „autor poprzez udzielanie faktów przekręconych, fałszywie obwinia o czyny honor każące, zdolne poniżyć ich w opinii publicznej”, „obwinia fałszywie bez przytoczenia pewnych okoliczności faktycznych o pogardliwe przymioty i takiż sposób myślenia w związku z jego stanowiskiem urzędowym”, „poprzez rozsiewanie zmyślonych i przekręconych faktów fałszywie obwinia o czyn hańbiący i niemoralny, który jest zdolny w opinii publicznej go poniżyć”, „poprzez lżenie, nieprawdziwe przedstawianie względnie przekręcanie rzeczy usiłuje władze w powadze poniżyć oraz takimi środkami do zawiści i pogardy przeciw władzom rządowym pobudzić”, „stara się poniżyć autorytet władzy w opinii publicznej”, „podaje ubliżającej krytyce”, „dopuszcza się zniewagi, która może poniżyć w opinii publicznej oraz narazić na utratę zaufania”, a także, że „zamiarem autora było złośliwe podważenie autorytetu” lub „wzbudzenie nienawiści i pogardy przeciw organom odnośnie do ich urzędowania”.

Drugą co do wielkości grupę inkryminowanych tekstów stanowiły przestępstwa prasowe kwalifikowane jako „rozszerzanie fałszywych i niepokojących wieści i przepowiedni” (§ 308 uk) lub „rozpowszechnianie fałszywych wiadomości mogących wywołać niepokój publiczny” (art. 170 kk), a podporządkowane szerszej kategorii, czyli występkom przeciwko spokojowi publicznemu (uk) oraz przeciwko porządkowi publicznemu (kk). Przy ich kwalifikacji prawnej odwoływano się również do art. V rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 10 maja 1927 r. Pojawiły się one w 30% skonfiskowanych publikacji, zróżnicowanych problemowo i o różnym ciężarze gatunkowym. Ich obecność i nasilenie obserwujemy od 1934 roku. Cenzura zmierzając do wyeliminowania z obiegu informacyjnego niepożądanych treści, rzadko jednak jako podstawowe stosowała cytowane powyżej odwołania. W większości bowiem dopełniały one orzeczenia sądowe i prokuratorskie dotyczące przestępstw prasowych pierwszej kategorii, czyli „przeciwko władzom i urzędom”. Jak niewyraźna i rozmywająca się była granica między tymi dwoma kategoriami świadczy prokuratorskie orzeczenie konfiskaty dwóch artykułów *O przyszłe drogi* i *W pętach biurokracji* (1934, nr 18), zajęte na podstawie cytowanych art., czyli 127 i 170 kk. Przykłady te są reprezentatywne dla wielu innych z tego okresu i ilustrują codzienną praktykę cenzury. Prokurator wnioskując ich zajęcie uzasadnił, że:

²³ APKr. Pismo prokuratora Sądu Okręgowego w Krakowie do Sądu Okręgowego Wydział Karny w Krakowie z dnia 2 III 1933 r. w sprawie konfiskaty nr 10 „Piasta”; sygn. 29/442/15074.

autor stara się publicznie rozpowszechniać fałszywe wiadomości dotyczące życia publicznego, ucisku warstwy chłopskiej oraz samowoli biurokracji i służalstwa władz i urzędów w Państwie. Wiadomości te podane są w formie nienawistnej, tendencyjnej, ogólnikowej, kłamliwej z uwagi na swój charakter z jednej strony są obelgą dla władz i urzędów w Państwie, z drugiej strony mogą wywołać niepokój publiczny²⁴.

Wróćmy jednak do charakterystyki badanego podzbioru. Jak już wspomniano nieprecyzyjność tych sformułowań sprawiała, że wachlarz tematów i spraw im przypisywanych był bardzo szeroki, a opozycyjny wobec sanacji charakter tygodnika przejawiał się w różnych formach krytyki, utożsamianej z rozpowszechnianiem wiadomości mogących wywołać niepokój w społeczeństwie. Zastrzeżenia cenzury budziły zarówno teksty dotyczące funkcjonowania państwa oraz władzy na wszystkich jej szczeblach, jak i wydarzeń drobnych, incydentalnych. Zabronione było publikowanie tekstów negatywnie oceniających sytuację wewnętrzną w państwie (problemy polityczne, gospodarcze, społeczne; upolitycznienie struktur administracyjnych, nadużywanie przez władze administracyjne uprawnień, antydemokratyczne działania rządu, ograniczenia wolności słowa)²⁵, powszechnej na wsi biedzie i braku perspektyw na przyszłość, krzywdach doznanych we własnym kraju, utrudnianiu dzieciom wiejskim dostępu do szkół²⁶. Konfiskaty w tej grupie objęły ponadto informacje o represjach wobec działaczy ruchu ludowego, procesie brzeskim, strajkach i buntach chłopskich, zawieszonych organizacjach, stowarzyszeniach, kołach naukowych²⁷.

Przegląd owych wypowiedzi można zamknąć przywołaniem dwóch przykładów prokuratorskich orzeczeń, w których oprócz odwołań się do konkretnych dokumentów prawnych znalazło się uzasadnienie decyzji wyrażone krótką charakterystyką treściową zajętych tekstów. O interwencji cenzury w tekst *Z Nowotarskiego* (1933, nr 32) zadecydował fakt, iż autor „starając się w czytelnika wpoić, że przyczyną nędzy i fermentów na wsi jest postępowanie władz, ich wrogi stosunek do

²⁴ APKr. Pismo prokuratora Sądu Okręgowego w Krakowie do Sądu Okręgowego Wydział Karny w Krakowie z dnia 16 III 1934 r. w sprawie konfiskaty nr 18 „Piasta”; sygn. 29/442/15401.

²⁵ *W chwili obecnej*, „Piast” 1932, nr 21 (12 V); *O głos sumienia*, „Piast” 1934, nr 33 (1 VII); *Bez złudzeń*, „Piast” 1934, nr 34 (8 VII); *Marszałek Rataj na Podhalu*, „Piast” 1934, nr 39 (12 VIII); *Czas najwyższy na wielkie zmiany*, „Piast” 1938, nr 4 (23 I); *Zastraszające stosunki w Małopolsce Wschodniej*, „Piast” 1938, nr 13 (27 III); *Nowy szyld, stare metody*, „Piast” 1939, nr 29 (16 VII).

²⁶ *Chłopi ostoją państwa*, „Piast” 1933, nr 45 (5 XI); *Wiadomości z Krakowskiego*, „Piast” 1933, nr 25 (18 VI); *Święto żniwne*, „Piast” 1933, nr 34 (20 VIII); *Skarga to straszna*, „Piast” 1934, nr 38 (5 VIII); *Jak Ludowcy z Leżajszczyzny obchodzili rocznicę zwycięstwa Sobieskiego*, „Piast” 1933, nr 46/47 (19 XI); *Przesławne wybory gromadzkie*, „Piast” 1934, nr 51 (4 XI); *Zarząd Okręgowy Stronnictwa Ludowego do chłopów w Małopolsce*, „Piast” 1937, nr 37 (26 IX); *Najaktualniejsza kwestia wewnętrzna to zagadnienie chłopskie*, „Piast” 1938, nr 13 (27 III).

²⁷ *Krwawe zajścia w Nowym Targu*, „Piast” 1933, nr 40 (1 X); *Krwawa masakra w pow. radomskim*, „Piast” 1934, nr 42 (2 IX); *Smutna, ale i podniosła rocznica*, „Piast” 1937, nr 40 (17 X); *Powiat Nowy Targ po strajku*, „Piast” 1937, nr 42 (31 X); *Na marginesie procesów chłopskich*, „Piast” 1937, nr 43 (7 XI); *Nowa fala terroru*, „Piast” 1937, nr 39 (10 X); *Zielone Święto*, „Piast” 1938, nr 22 (29 V).

ludności wiejskiej, w ten sposób szerzy fałszywe wiadomości, mogące wywołać niepokój publiczny”²⁸. Z kolei w trzech artykułach z jednego numeru „Piasta” (1938, nr 17), *Małomówny PAT, Po sesji* oraz *Aresztowanie słuchacza prawa w Czorkowskim* prokurator starał się wykazać, że zawarte jest w nich

szereg nieprawdziwych wiadomości o położeniu wewnętrznym Polski. W szczególności autorzy tych tekstów twierdzą, że w Polsce w sposób szkodliwy dławi się prawdę, życie polityczne redukuje się w Polsce do poziomu gier, którymi kierują odkomenderowani statyści, że w Polsce aresztuje się za pracę dla dobra ludu i że Polską rządzi dygnitarze, pilnujący jedynie własnej korzyści²⁹.

Przykład ten z innych też względów zasługuje na uwagę, gdyż reprezentuje typ zbiorczej „cenzorskiej recenzji” inkryminowanych wypowiedzi.

Wobec większości jednak skonfiskowanych publikacji prokuratorska narracja ograniczała się do wąskiego i bardzo enigmatycznego zbioru sformułowań typu: „autor rozsiewa nieprawdziwą wieść niepokojącą bezpieczeństwo publiczne”, „rozpowszechnia w druku świadomie nieprawdziwe względnie przekręcone wiadomości mogące wyrządzić szkodę Państwu lub wywołać niepokój publiczny”, „rozsiewa względnie dalej rozszerza fałszywą przepowiednię niepokojącą bezpieczeństwo publiczne, nie mając dostatecznych podstaw do uważania jej za prawdziwą”, „szerzy fałszywą wiadomość”, „podaje fałszywą wiadomość”, „przedstawia w fałszywym świetle”, „przez dowolne łączenie oderwanych zdarzeń, pojęć dochodzi w ten sposób do niezgodnych z prawem wniosków”, „szerzy wśród szerokich mas, za pomocą kłamliwych wiadomości, ferment i niepokój”. I one właśnie w orzeczeniach pojawiały się wielokrotnie.

Kolejną kategorię tworzą przestępstwa traktowane jako nawoływanie lub pochwała przestępstwa i solidaryzowanie się z jego sprawcą (20%). Wyjaśnić należy, że pojawiła się ona w polskim kodeksie karnym, austriacka ustawa karna ich nie przewidywała. Intensyfikacja konfiskat z art. 154 § 1 lub § 2 wystąpiła w okresie od października 1933 r., czyli od wniesienia przez oskarżonych w procesie brzeskim piątej apelacji do Sądu Najwyższego oraz wystąpień chłopskich w Małopolsce.

Konfiskowano zarówno relacje i opinie o samym procesie, jak i również, co widoczne jest w latach następnych, teksty jedynie przypominające nazwiska jego głównych bohaterów lub też w sposób bezpośredni lub pośredni nawiązujące do tych wydarzeń³⁰.

²⁸ APKr. Pismo prokuratora Sądu Okręgowego w Krakowie do Sądu Okręgowego Wydział Karny w Krakowie z dnia 4 VIII 1933 r. w sprawie konfiskaty nr 32 „Piasta”; sygn. 29/442/15209.

²⁹ APKr. Pismo prokuratora Sądu Okręgowego w Krakowie do Sądu Okręgowego Wydział Karny w Krakowie z dnia 23 IV 1938 r. w sprawie zajęcia nr 17 „Piasta”; sygn. 29/442/16459.

³⁰ *Brześć*, „Piast” 1933, nr 7 (12 II); *Wyrazy hołdu byłym więźniom brzeskim*, „Piast” 1933, nr 10 (5 III); *Rezolucje i uchwały*, „Piast” 1933, nr 15 (9 IV); *Sprawa brzeska w Sądzie Kasacyjnym*, „Piast” 1933, nr 20 (14 V); *Garść wrażeń z Kongresu Stronnictwa Ludowego*, „Piast” 1933, nr 24 (11 VI); *Zagranica o więźniach brzeskich*, „Piast” 1933, nr 33 (13 VIII); *Upiory i widma przeszłości*, „Piast” 1933, nr 43 (22 X); *Życzenia dla więźniów brzeskich*, „Piast” 1933, nr 52 (24 XII); *Powrót Witosa*, „Piast” 1939, nr 14 (2 IV).

Blokada niepożądanych treści na tym obszarze obejmowała także wypowiedzi relacjonujące lub tylko informujące o innych przestępstwach o charakterze politycznym, takie jak: strajki, demonstracje, bunty chłopskie, gloryfikowanie ich przywódców³¹. Władze dążyły również do wyeliminowania publikacji nawołujących lub pochwalających działania zmierzające do zmiany ustroju w drodze rewolucji³².

Odwołajmy się do paru przykładów. Znamienny jest fakt, że w tym katalogu przestępstw teksty konfiskowane były, o czym już wspomniano, na podstawie art. 154 § 1 i § 2 kk. W pierwszym przypadku prokuratura i sąd traktowały je jako występki, w drugim zaś jako zbrodnie. Oskarżenia o zbrodnie w odniesieniu do „Piasta” dotyczyły przede wszystkim procesu brzeskiego i jego bohaterów.

W skonfiskowanej w całości odezwie Wincentego Witosa *Gdy w blasku wiosennego słońca powiewać będą zielone sztandary* (1934, nr 27), prokurator dopatrywał się znamion tego przestępstwa, gdyż „artykuł ten stanowi apoteozę działalności politycznej, za którą został prawomocnie zasądzony, a równocześnie opierając się na jego wskazaniach i powołując się na jego działalność oraz jej rozbudowę, a zatem stanowi i pochwałę i publiczne nawoływanie do przestępczej akcji o cechach zbrodni stanu”³³.

Również niebezpieczny okazał się artykuł *Garść wrażeń z Kongresu Stronnictwa Ludowego w Warszawie* (1933, nr 24), gdyż w opinii cenzury „zajmuje się sprawą procesu brzeskiego, przy czym cała jego stylizacja stanowi publiczną pochwałę przestępstwa, będącego przedmiotem tego procesu, a stanowiącego zbrodnię stanu”³⁴.

By zamknąć ten fragment wypowiedzi, przytoczmy jeszcze jeden przykład. W czterech zajętych w nr 28 „Piasta” artykułach: *Marszałek Rataj o obchodzie Święta Ludowego w Łańcuckiem, Obchód Święta Ludowego w powiecie krakowskim, Imponujące Święto Ludowe w powiecie brzeskim i Wadowickie – w dzień Święta Ludowego* prokurator uznał, że:

³¹ *Proces o zajścia w Małopolsce odbędzie się w jesieni*, „Piast” 1933, nr 31 (30 VII); *Solidarność chłopska*, „Piast” 1933, nr 36 (3 IX); *Proces przed Sądem w Krakowie o krwawe zajścia pod Łapanowem*, „Piast” 1933, nr 43 (22 X); *Z ruchu ludowego na Podhalu*, „Piast” 1934, nr 16 (28 II); *Polska Ludowa, czy sanacyjna*, „Piast” 1934, nr 42 (2 IX); *Święto umarłych – poległym za sprawę*, „Piast” 1934, nr 52 (11 XI); *Gdy przemówią drewniane krzyże mogił*, „Piast” 1937, nr 36 (19 IX); *Na święto umarłych*, „Piast” 1937, nr 42 (31 X); *Podziękowanie wielkiemu patriotcie*, „Piast” 1937, nr 39 (10 X); *Ostatnie wypadki*, „Piast” 1937, nr 47 (5 XII); *Natychmiastowa reakcja chłopów*, „Piast” 1938, nr 13 (27 III); *Ku lepszej Polsce*, „Piast” 1938, nr 14 (3 IV); *Ten strajk to symbol*, „Piast” 1938, nr 12 (20 III); *Hołd ofiarom zajść*, „Piast” 1938, nr 11 (13 III); *Składki na ofiary zajść*, „Piast” 1938, nr 24 (12 VI).

³² *Gdy w blasku wiosennego słońca powiewać będą zielone sztandary*, „Piast” 1934, nr 27 (20 V); *Z prasy ludowej w okręgu rzeszowskim*, „Piast” 1934, nr 33 (1 VII).

³³ APKr. Pismo prokuratora Sądu Okręgowego w Krakowie do Sądu Okręgowego Wydział Karny w Krakowie z dnia 18 V 1934 r. w sprawie konfiskaty nr 27 „Piasta”; sygn. 29/442/15433.

³⁴ APKr. Pismo prokuratora Sądu Okręgowego w Krakowie do Sądu Okręgowego Wydział Karny w Krakowie z dnia 9 VI 1933 r. w sprawie konfiskaty nr 24 „Piasta”; sygn. 29/442/15133.

autor nawiązując do obchodzonego Święta Ludowego poświęca wspomnieniom znanym zającom chłopskim w 1933 r. oraz ich głównym uczestnikom, publicznie pochwalając ich działalność przestępczą oraz wyrażając im solidarność i hołd jako rzekomym ofiarom w walce o prawa ludności wiejskiej. Takie przedstawienie ich działalności oraz samych zająć zawiera znamiona występku z art. 154 § 1 kk³⁵.

W badanym zbiorze przestępstw prasowych popełnionych treścią druku była to najbardziej jednoznaczna i czytelna kategoria.

Zniewagi jako kolejna kategoria pojawiały się rzadko (1,5%). W tych przypadkach konfiskaty motywowano pomawianiem osoby lub instytucji o czyny mogące poniżyć je w opinii publicznej (art. 255 § 1 i art. 256 § 1 kk). Adresatami owych negatywnych ocen redakcji „Piasta”, a zaznaczyć jednak należy, że zdarzenia te miały charakter incydentalny, byli m.in. Józef Piłsudski³⁶, wicemarszałek Sejmu Leopold Caro³⁷, przedstawiciele lokalnej władzy administracyjnej³⁸, a także lokalne komisje wyborcze³⁹.

By zakończyć ten fragment rozważań, konieczne jest przynajmniej zasygnalizowanie obecności innych przestępstw prasowych (7,5 %), a wśród nich m.in. nawoływanie lub przeciwdziałanie prawnym rozporządzeniom władzy (art. 156 kk), podważanie prawnego pojęcia o własności (§ 305 uk) oraz działania przeciwko interesom zewnętrznym państwa i stosunkom międzynarodowym (art. 111 § 1 kk).

Drugi zbiór, zaznaczono to we wstępie, tworzyły przestępstwa określane mianem porządkowo-prasowych (1%). Wynikały one z naruszenia odpowiednich artykułów austriackiej ustawy drukowej z 17 grudnia 1862 roku oraz dekretu Prezydenta RP z 21 listopada 1938 roku. Najczęściej przytaczanymi przez cenzurę przepisami były § 24 austriackiej ustawy drukowej i odpowiadający mu art. 41 dekretu prasowego, zabraniające przedrukowywania tekstów poprzednio już skonfiskowanych.

Wzrastająca liczba konfiskat „Piasta” zmuszała wydawców i redaktorów do podejmowania działań obronnych, z wykorzystaniem ich różnych form. 19 stycznia 1934 r. Klub Parlamentarny Stronnictwa Ludowego wniósł do ministra spraw wewnętrznych interpelację w sprawie niezgodnych z ustawą praktyk Starostwa Grodzkiego w Krakowie przy konfiskatach czasopism „Piast”. Czytamy w niej:

Numer w komisowej sprzedaży rozchodzi się bez żadnej przeszkody, mija wtorek, środa, czwartek – nie ma konfiskaty, dopiero, gdy cały nakład gotowy do wysyłki, zjawia się z polecenia starostwa funkcjonariusz policji zapowiadając konfiskatę zabiera cały nakład... Cel tej nowej praktyki jasny, przy konfiskacie pisma chodzi ustawie, by artykuł odnośny nie dostał się do wiadomości ogółu – tu chodzi o systematyczne, celowe

³⁵ APKr. Pismo prokuratora Sądu Okręgowego w Krakowie do Sądu Okręgowego Wydział Karny w Krakowie z dnia 23 V 1934 r. w sprawie konfiskaty nr 28 „Piasta”; sygn. 29/442/15439.

³⁶ *Przed zerwaniem stosunków dyplomatycznych Polski z Czechosłowacją*, „Piast” 1934, nr 34 (8 VII).

³⁷ *Konstytucja a la minute*, „Piast” 1934, nr 8 (30 I).

³⁸ *Gospodarka p. Döllingera*, „Piast” 1932, nr 42 (16 X).

³⁹ *Cuda wyborcze*, „Piast” 1934, nr 51 (4 XI).

niszczenie materialnych podstaw wydawnictwa [i dalej już ironicznie] We wtorek, środę, czwartek do południa może każdy czytać „Piasta” bez ograniczeń, starostwo nie widzi w nim żadnych artykułów niecenzuralnych, dopiero od połowy czwartku w tych samych artykułach dopatruje się znamion różnych występków⁴⁰.

Starostwo Grodzkie oczywiście odparło wszystkie zarzuty, stwierdzając m.in. że:

obowiązująca ustawa prasowa nie stosuje do pism periodycznych cenzury prewencyjnej, dlatego też żądanie szybkiej decyzji w sprawie konfiskat jest ustawowo nieuzasadnione, gdyż już po dostarczeniu egzemplarzy obowiązkowych, pismo może się legalnie rozchodzić i nie potrzebuje czekać na ewentualny wynik cenzury [...] o ile zaś chodzi o czasopismo „Piast” to cenzura natrafia tu na pewne trudności z uwagi na zamieszczane tam liczne artykuły w formie przedruku, sprawozdań sejmowych względnie korespondencji z odległych miejscowości, które wymagają sprawdzenia stanu faktycznego na miejscu, co nie zawsze da się w tym samym dniu skutecznici⁴¹.

Potyczki redaktorów „Piasta” z krakowskim nadzorem prasowym obecne były również w treści publikowanych artykułów, także skonfiskowanych. Zilustrujmy to dwoma przykładami. W odpowiedzi na tytułowe pytanie *Co oznaczają białe plamy w „Piaście”?* autor artykułu pisał nieco metaforycznie: „Białe plamy, to zwiastuny końca – wyzwolenie blisko – białe flagi wywieszają ci, co się poddają, co przegrywają, co klęską kończą wojnę. Witajcie białe chorągwie sanacji”⁴². Nie brakuje w nim jednak poważniejszych zarzutów dotyczących szczególnej aktywności władz sanacyjnych na polu ograniczeń słowa i prawa do swobodnej krytyki dziennikarskiej. Te same treści i odniesienia odnajdziemy w drugim tekście „*Piast w 1915 a 1933 r.*”, a który kończy zdanie: „Mimo cenzury, konfiskat, szykan – diabli wzięli cenzorów – a «Piast» jak wychodził tak wychodzi – zniknął wielki wiekowy post, zniknie też sanacyjny post”⁴³. Dla porządku dodać należy, że pierwsza wypowiedź skonfiskowana została na podstawie art. 127 i 170 kk, w drugiej natomiast cenzura dopatrzyła się znamion przestępstwa z art. 127 kk orzekając, że „autor publicznie znieważa władze powołane do utrzymania ładu i porządku w Państwie a nadto szerzy fałszywe wiadomości mogące wywołać niepokój publiczny”⁴⁴.

Czym zatem dla redaktorów „Piasta” była wolność słowa, wolność prasy? W jednej z opozycji wniesionej przeciw orzeczeniu sądowemu pisali:

⁴⁰ APKr. Interpelacja Klubu Parlamentarnego Stronnictwa Ludowego do Pana Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie niezgodnych z ustawą praktyk Starostwa Grodzkiego w Krakowie przy konfiskatach czasopisma „Piast”, sygn. StGKr 268.

⁴¹ APKr. Pismo Starostwa Krakowskiego do Wojewody Krakowskiego Wydział Bezpieczeństwa Publicznego z dn. 16 II 1934 r. w sprawie Interpelacji Klubu Parlamentarnego Stronnictwa Ludowego w sprawie konfiskat czasopisma „Piast”, sygn. StGKr 268.

⁴² *Co oznaczają białe plamy w „Piaście”, „Piast” 1933, nr 31 (30 VII).*

⁴³ *„Piast” w 1915 a 1933, „Piast” 1933, nr 23 (4 VI).*

⁴⁴ APKr. Pismo Prokuratora Sądu Okręgowego w Krakowie do Sądu Okręgowego Wydział Karny w Krakowie z dn. 8 VI 1933 r. w sprawie konfiskaty nr 23 „Piasta”; sygn. 29/442/15148.

Wolność prasy winna być bezwzględnie szanowana, a wolność swobodnego wypowiedzenia swoich myśli winna być święta, nietykalna i przez nikogo nieskrępowana, tak jak to ma miejsce w Anglii, w państwach zachodnich, gdzie żadna władza nie obawia się atakowania i krytykowania, zrozumiano bowiem powszechnie, że tylko swobodna krytyka przyczynia się do sanacji wszelkich stosunków politycznych czy gospodarczych⁴⁵.

Z przywołanego powyżej przykładu wynika, że wolność prasy nierozdzielnie wiązała się z prawem do krytyki. Argumentowali również: „Jeżeli taka krytyka miałaby podlegać konfiskacie, w takim razie przepis art. 104 ustawy konstytucyjnej, gwarantujący prawo swobodnego wyrażania myśli swoich stałby się fikcją”⁴⁶. Dziennikarze zatem odwoływali się do zasady wolności prasy jako prawa konstytucyjnego. Za podstawowe założenie swojej pracy uznawali „pisanie zgodnie z prawdą”, odbiorca bowiem oczekuje od prasy dostarczania informacji prawdziwej i obiektywnej. Redaktor odpowiedzialny Jan Witaszek oraz Stanisław Marcinkowski jako wydawca przekonywali: „Prawdy nie należy się obawiać, pisanie prawdy wychowuje społeczeństwo w sposób dodatni i wzmacnia ideę praworządności, za pisanie prawdy nie wolno przecież nikogo karać”⁴⁷, nawet jeśli pismo ma charakter opozycyjny. Dziennikarz natomiast wykonując swój zawód „spełnia obowiązek obywatelski, który nakazuje mu bronić prawa i praworządności w Państwie”⁴⁸, a wszystko to czyni w ramach dozwolonej krytyki dziennikarskiej. Przedstawione powyżej strategie obronne redaktorów i wydawców „Piasta”, zmierzające do wykazania bezzasadności przeprowadzonej konfiskaty kończyły się jednak niepowodzeniem. Nie pomagały również wnoszone wielokrotnie do sądu prośby o przeprowadzenie dowodu prawdy w danej sprawie.

Uwagi na temat funkcjonowania tygodnika „Piast” w systemie krakowskiego nadzoru prasowego, mimo że zapewne nie są wyczerpujące, prowadzą do ogólnego wniosku, iż jednym z istotnych elementów określających warunki działalności prasy w badanym okresie był rozbudowany system kontroli nad nią, a w jego obrębie cenzura. Pozwalała na to dość swobodna interpretacja przepisów prawnych, a także nacisk ze strony czynników rządowych, regulujących i określających zarówno zakres poruszanych tematów, jak i formy ich prezentacji. Nic dziwnego, że dla krakowskich władz administracyjnych konfiskaty „Piasta”, jako jedna z form represjonowania tygodnika, stanowiły skuteczny środek walki z nim.

⁴⁵ APKr. Opozycja Jana Witaszka, redaktora odpowiedzialnego i Stanisława Marcinkowskiego, wydawcy „Piasta” przeciw postanowieniu Sądu Okręgowego w Krakowie z dn. 9 IX 1931 r.; sygn. 29/442/14846.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ APKr. Opozycja względnie zażalenie redakcji czasopisma „Piast” przeciw postanowieniu Sądu Okręgowego w Krakowie z dn. 16 VIII 1930 r.; sygn. 29/442/14623.

The Piast weekly in the system of press supervision in Cracow (1918–1939)

Abstract

The article focuses on censorship and press confiscations in the interwar period, drawing on the example of the *Piast* weekly. The author begins by discussing the legal basis for the confiscations of the *Piast* and describing the political importance of the magazine (first as the main bulletin of PSL [Polish Peasants' Party] 'Piast' and from 1931, as the local bulletin of this party). The quantitative (presented in terms of statistics) as well as qualitative analysis of the *Piast* issues and texts which were subject to confiscation, offers important insights. The author emphasises that the censorship became much more repressive following the adoption of anti-Piłsudski's politics.